

נשף האבל לזכר אברהם יוסף שטיבל ז"ל

הקצה, אך התמיד בְּאֵהבתו לספרותו, בעבודתו למען מפעל חייו לא ידע לְאֹות. אישיותו שפעה מרץ, ובאש אֵהבתו לספרות העברית נצרפה וגם נשרפה בסוף נפשו. אם כי היה רענן, ברחו ומלא תנועה ומרץ בסוף ימיו כבימי צעירותו. אָף-על-פִּיכּוּן הספיק להסביע את החתמו על ספרותו ונפשו קשרה בתקופת פריחתה.

פרופ' אברהם ווייס עמד על יחס שטיבל אל מפעלו. זה לא היה יחס של מיצינאט. המעניק מרכוש למפעל ושוב אינו מספיל בו. שטיבל קבע יחס נפשי אל המוסד שהקים. לא היצירה בלבד תפסה את מרכז רוחו, כי אם נתן את דעתו גם ליוצר. לאישיות היוצרת. יחס זה נבע מתוך אֵהבה והערצה רבה לאיש הרוח. השם הזר 'מיצינאט' אינו הולם אותו. נכון יותר לציירו כמקייר ורחים רבנן. מפעלו היה מפעל בעל ממדים ממלכתיים. הוא מילא אחריו המלחמה הראשונה תפקיד לאומי גדול — בתחית הספרות. ועלייה סייע בתחית העם. כל כשרון חדש אשר נתגלה בספרותו הרגין את לבבו, וְאָמַנְם בזכותו של שטיבל גדלה התרחבה משפחת היוצרים שלנו ונתעשרה בסופרים בעלי-שם וברוכי-כשרות.

אברהם רנלסון ראה במנוח משורר-סותר, שדמיין ומעשה שלובים בו יחד. שטיבל הבגיס לספרותו את התוצרת של ספרות העולם. הוא למד מפרישמן רנלסון קרובמאל באחד. הראשון העריך את אירופה ויצירתה הרחנית. בא שטיבל וקיים את חלומה הבגיס את יפירתו של יפת בְּאֵהלי שם. קרובמאל רָאָה את ישראל כמפקד כל הרחניות. שבזכותה נפלו בגורלו חיי צהה, וסופו שהוא יורש את כל הטוב אשר באוצר הרחוני של כלל עם כָּל דור ודור. בדורנו אָנוּ קיים שטיבל את הצו ההיסטורי הזה. במפעלו של שטיבל היה מעין השבת אברה. כי מיצירתו הלאומית הקדומה נחל כל יוצר גדול. עם מותו. נקוה. לא יפסק המפעל. ואשתו הנדיבה תמשיך בעבודת חייו.

יצחק זילברשלאג מוצא שאצל שטיבל התמזגו היר הנדיבה עם העין היפה העדם המפעל ההדור במידה כזאת. שלא היתה עוד כל מחיצה בגינהם. ידעיים אָנוּ לספר על תקופת הוהר של הוצאה. על ימיה הראשונים והבורכים במוסקבה וארשה. פחות ידוע מה שפעל שטיבל לפני עשר שנים. כאשר חרש את הרצאָתו בווארשה. אשר התקיימה עד פרוץ המלחמה. ספרים חשובים יצאו בתקופה זו. ובתוכם המחזה 'אלהי ברזל לא תעשה לך מאת פתיתיו שהם, וכן גם הרומנים מן הספרות הלאומית. סגולה מיוחדת היתה להטיבל להספיל לגדולי הרוח. משהו משורש תויתו נעוץ היה בהויתם. את כל ענקי-הרוח רצה לראות בלבוש עברי. שטיבל משך את הסופר העברי כחבלי ידידות ופיתויים. הוא לא עיף מלהריץ מכתבים וטלגרמות ולעודד את אָנשי-העט שלנו שיצניקו להוצאה מתנוכתם. חובב אָדם וטבע היה שטיבל. היופי העליון של נשמתו הגדולה יחיה בלבנו לעולם.

יוחנן טברסקי מתאר את ילדותו של שטיבל ואת מקרי חייו הראשונים. הבאים ללמד על תבונת רוחו. הנטיה לקשר רחוקים. לגשר גשרים ניברה בו כבר בימי נעורו. הוא מתקשר קדם עם יפאָן ואחר עם אמריקה בקשרי מסחר. המורה המערב נשקו בו יחד. בדמותו ורוחו נספגו שלוש התפעות יסודיות. בחצר הרבי מרא דומסק קלט ניצוצות של קדושה. תורה התלהבת דתית. אחר בָּאָה תקופת ההשכלה והשפעתו של י. ה. ברנר. אחד המתעוררים לקריאת 'המעורר' היה אברהם יוסף שטיבל. הוא מחוק את ידיו של הסופר הסגפן ומתחוק על-ידו. ההשפעה השלישית היתה זו של דוד פרישמן. וכה שטיבל להיות הגמיש של חלום הסופר יפה-הרוח הזה.

פרופ' הלל בבלי מציין את גדול התוצאה שנדדה מארץ לארץ — סמל לחורבנות שעברו על ראשנו מימי מלחמת-העולם הראשונה. בשעת משבר ומצוקה

במעמד קהל גדול של עברים, סופרים ומלומדים, אשת המנוח. גוסלבה. ומשפחתו. נפתחה אספת האבל לזכר אברהם יוסף שטיבל ז"ל. באולם אונטרברג של בית-המדרש לרבנים מיסודו של שכטר. הנשף נערך על-ידי ההסתדרות העברית וקלוב פארן עברי באמריקה.

החזן ר. סיגל הטעים פרק מתהלים. אחר פתח בסדר ההערכות. נשיא בית-המדרש לרבנים, פרופ' אליעזר אפינקל שטיין (דבריו מופיעים במקום אחר בגיליון זה). אחד-אחד קמו הנואמים והעריכו את אישיותו ומפעליו הגדולים של המנוח.

הרגן צייטלין מוכיר מאמרו של אחד מגדולי-המוסד בקרבנו: 'אל תדאג לגופך אֵהבה ולנשמתו של הוולת, כי אם להיפך — דאג לגופו של הוולת ולנשמתך אֵהבה'. אברהם יוסף שטיבל. ממשך הוא. מילא בחייו אחריו הצו המוסרי הנעלה הזה. הוא דאג לנשמתו שלו ולגופו של הספרות — לספר ולסופר. לא קָם לנו כמותו. אָליבא דאמת. אִי-אפשר לציינו אפילו בשם הרגיל מיצינאט. נאט. המנוח הנלכב היה הרבה יותר מיצינאט. שותף היה ליצירה וליוצר. היה בו בעצמו הרבה מן היוצר: הדמיון הנלהב. השאיפה לגדולות. היה איש הוהר הפנימי. איש הרגשות והאינטימיים. איש ההפלה החלומות. במעשיות שלו — הן איש המעשה הזה — מוצא אֵהבה מיסוד החלום. היתה לי הזכות להכיר את האיש הכרה אינטימית. וידוע אני. עד כמה היה בו מיסוד היוצר. ואָמַנְם. לא במקרה נעשה האיש למה שהיה לנו. למה שהיה לספרות העברית. בלי יחס פנימי עמוק אִי-אפשר לו לדעם שייעשה גואל לספר העברי כאשר היה שטיבל. הוא לא היה דודה העשיר של הספרות. אלא דודה-גואלה. כמה היה בו באיש זה מן האֵהבה! כמה ידע לאהוב!

את ספרים — ספרות שלמה הוציא לאור עולם. את חשבון אָנוּ חשב לא לפי תקופות השנים. אלא לפי התקופות — ספור 'התקופה' והוציא. וכשחלל להוציא בפועל — היה משתעשע בהן וחי עליהן בדמיונו. עד שחזר הדמיון והפך ממשות והתקופה חודשה כקדם. דורות רבים של מקיירי-רבנן וציבנו את דמות האיש הזה. אשר הוקרת-הוולת היתה לו צורך נפשי. נחשולי החיים עברו עליו. עליות וירידות. הוא נשָׂאֵר אותו חולם שהיה — הקודא בהיא הידעה. החולם תמיד את חלום הספרות הספר.

תלמידו של פרישמן היה. מה שהורה הרב להלכה בענין הרחבת הספרות וגבולותיה. קיים התלמיד המעשה. העוצתו את פרישמן לא ידעה גבול. עם חסד-הנעורים אשר גמלה לו. לבחור-הישיבה לפנים. המפרות העברית החדשה. זכר ולא שכח כל ימי חייו. היא השיבה עליו מרות השירה וההתנערות. וכשגדל היה לאיש מעולם-המעשה. הכגיס לתוך המעשה מן השירה הוו. נעשה לאיש השירה שבמעשה.

הספרות העברית החדשה השפיעה על שטיבל במובן פרטי. הייתי אומר. במובן איש-אינטימי. הוא שילם אֵהבה אל חיקה. העניק לה לא רק מהונו. כי אם גם מאנו. מאון נפשו ואֵהבתה. היה נדבן היה. כי אם נדיב-הלב. עשיר. אשר זה הצפו להעשיר — ואשר יחסו אל הספר העברי היה יחס של רטט פנימי. יחס של הוהיה פנימית. יחס של קדושה. ובעולם האמת ודאי שמשוככות אָותו האותיות העבריות של כל הספרים אשר הוציא. הוא משתעשע בהן ונשמתו מתעטרת בהן. הן מהגות סביבו פיונים וקושרות בתרים לראש.

דוד יסן ז"ל רוב ציין את א. י. שטיבל כשר הנדיבים. לפו וכיסו היו פתוחים לספרותו. ההסמפקות במועט לא היתה אֵהת הסגולות של המנוח ביחס לספרות העברית. הוא כבש את יצורו הספרותי הוא והיה לשואב יממיה ולחוטב צעיה של יצירתו העברית. הערצה את הסופר העברי לא ידעה גבול. ביחס לספרותו היתה בו מן היסוד של הקרבה עצמית. זלזלות ונאמנות מופתית. שטיבל היה איש הקצוות בשמחתו ובצעריו. בְּאֵהבתו ונשָׂאֵנו. לעתים שינה את דעתו על אָדם מן הקצה אל

נפש לשטיבל

(מתוך הדברים שנאמרו בספת האזורים)

מאת פרי אליעזר א. פינקלשטיין

אם כי כבר חלף בחורש ימים מיום פטירתו, עדיין קשה להאמין לשמועה. כי נלקח מאתנו בדמי ימיו איש הגדול מרבנו. שפיו גם את הנו וגם את כוחותיו בלי מעצור למען הקים בנין של תורה ועל תרבות עברית.

אברהם יוסף שטיבל היה אחד מן היחידים בדרגה. שתורה וגדולה נודמנו בו במקום אחד. הוא הצטיין במרבו בין תהליכות עולם. בין במפעלי התרבות. יחד היה בימינו בין אלה המצליחים בהחיות העולם. שהקדיש לעבודתו הרוחנית אותו המרץ ואותם הכוחות של ילדיהם הגיעו להצלחתו החמרית. הוא הכיר את הסופרים ואת החוקרים שהשתתפו במפעליו לא מתוך אספקלריה שאינה מאירה. אלא כרעים ואהובים. כשותפים בעבודה קודשה. והתנהג עמם לא כגדוד שעליידו זכו להוציא את דבריהם לאור. אלא כחבר ורע שעליידו מפעל שניהם תגדל תורה ותאדיר.

יש להגיש ולהטעים את התקרית החיבתו ללימודי התורה וחוקריה כמו לסופרים ומשוררים. אף בין תומכי התרבות והתורה כבר נעשה יחס זה ליוצא מן הכלל. במשך הקיץ שעבר ביקר שטיבל את ר' לוי גינצבורג. חכם דורנו. במעוז הקיץ שלו. והוצרך לנסות כשני ימים. כדי לבלות איתו שעות אחדות. כאשר הביע ר' לוי גינצבורג את צערו על סרוח של שטיבל. אמר הלו: "אני נוסע כמה שבועות לבקר את רבו. כלום לא אסע אני שעות אחדות לבקרת את רבי אני?" מעטים הם האמידים בדרוגו. שיתעלו למדרגה כזו של רחשי כבוד והוקרה לתורה וללומדיה.

ברעינו נתאחדו שני אפני היצירה בתרבותנו. שבעיני רבים הם ספרדים זה מזה. הוא הבין שהחקירה בתולדות עמנו וספרותנו אינה שונה בצבע מחקרנו מן היצירה הספרותית עצמה. היו זמנים ובעלי התורה הם שהיו המשוררים של האומה. עדיין אנו משתמשים ביצירותיהם של רב עזריה טענין. אגמון ברוניו גרשם מאור הגולה ורשי בתפילותיו. אגמון בדרוגו. שכל אחד ואחד מצומצם בד' אמות שלו. וכל מה שאחד מתמחה יותר במקצועו כן מתרחק הוא ממקצועות אחרים. נעשינו כולנו אנודות אנודות. יש ואחד מצטיין ביותר ביצירת הספרות והוא רחוק מן המחקר. חבר העוסק במחקר אינו מכיר אף בשיבה ובאופיות של הספרות ועל השירה. כמבב בתרבות העולמית. כן בתרבותנו. אין התלמידים משמשים פליצרכם. ותורתנו נעשית כמה תורות. כאילו אפשר לעם ישראל ולתרבותו להתקיים בלי יצירה ספרותית ושירית.

נוסדה ההוצאה. נימי מלחמת העולם הראשונה. צינורות הספרות העברית נסתתמו במקור חייתה היחידית — פרודסיה ארץ ישראל היתה סגורה ומסוגרת ואמריקה כספסה טיפין טיפין של ספרות. לפתע אירע במזרח אור חדש. המאורע הגדול של יסוד הוצאת שטיבל עורר את תלבוות הולחית את הרוחות. דוד פרישטיין. שנקרא לעמוד בראש ההוצאה. לא סילל לפני שנים מספר. שימצא ספר עשיר לקול קריאתו: הבו לי מיליון אתון לכם ספרות! שטיבל הוציא בבת אחת את ספרותנו משפלותה ומתחומיה הצומצמים. הוא תרם גם לאמריקה העברית עליידי ה"מקלט". שהכניס גל של יופי ורענונות במספרותנו על עזמת תארץ החדשה. והתקופה היתה חוט השני שקשר את הקשות חיה. הספרות היתה לשטיבל מקור עליין של דקות התלהבות דתית. הכנית משתיימת לא היתה כל. כל הכנית ספרותית נידתה אותו התאווה תאוה להיות השושבין שלה. היו לו שאיפות למכביר. בגדל מעשיו. כן הפשטש כנפי דמיונו. הוא הפריח מגדלים וגם הספיק לבנות כמה מהם. חייזר עמוסי ברמק לדרוגו ולרוחות הבאים.

בתפילה. אל מלא רחמים! ננעלה אספת החרת.

אח; נתגליתו זה לזה. נתקרבנו זה לזה. הפרט ולקטנו לתוקר זה את זה.

התחזקות. התקופה. לפתח ההפסקה של ימי המלחמה. היתה תופעה מחוקת ומזרות בימינו. עליידיה נמשכו רבים. שהיו רחוקים מספרותנו. התקרבנו לה. עכשיו כשנסתלק ממנו יוצר. התקופה ומחשבה. בודא עלינו לשים לב על האבדה הגדולה לעמנו ולספרותנו; בודא שעלינו להקדיש את כוחותינו והחליט כל אחד אחד בלבד שעבודתו לא תפסק. אלא תמשך. תהם שמת אין לנו כיוצא ברו. אמרו חכמינו. על אצת כמה וכמה שאנחנו יתומים בני יתומים. דור שלמדות עשירותו בחמרות. עני הוא ומדולדל ברחמינו. צדיקים לכבות הולקח מאתנו אחד מדברי האומה. איש שדגל לקומו של רוח עמנו. שהרחיק את עצמו משבילי הפרסום. משאן העולם. המעשי ידיו את כוחותיו ואיחד אותם עם כוחותינו אנו. להקים מוסדות של שירה ושל חכמה לעמנו. שפתנו ותרבותנו.

בדמי ימיו נלקח מאתנו. בשעה שהיה צורך מיוחד לעמנו בו ובעבודתו. מביטים אנתנו בלב שבור ונדא על המשבר הבא על עמנו. על תורתנו ועל תרבותנו. על פליח שליש האומה. ולבנו חרד בעתים למעטים הנוגרים. לפיכך קשה ביותר צעד האבדה. האלי את הוא נחמתנו. שמפעלו של המנוח עוד ישפיע עלינו להתאחד ולעבוד שכם אחד למען ספרותנו ותורתנו. וכך נקיים בתוכנו את זכרו את ערך חייו. ומפעל חייו.

אספת אבל לזכר קלמן ווייסמאן ע"ה

יונה בורח לפני ה'. ועם זאת — נחש לברו לקרוב ולרחוק. מעין סמל היו חייו לחיי הדור כולו. צבי הנדלד מסר זכרונות מחיי המנוח ועבודתו ועמדנו בשדה החינוך לפני שלושים חמש שנים. ציין את גפתו עם פעיית החינוך העברי ואת דרך מחשבתו מן הכלל אל הפרט ובאותה היחיד באמונה.

משה פיינשטיין מטעים את הקו — זה הכינוי שבו חתם המנוח על כמה ממאמריו — היסודי בגלגולי מחשבתו — קו הקנאות לעברות. איש האמת היה. אם כי הטיף בחייו לכמה אמתות; כי מפל אמת בחד לו את הרעיון הכולל את רוחו ולבנות עליו את מחשבתו ועשייתו. הוא היה הוגה רעות הוגה רגשות. כעצם משודר היה בעבודתו החינוכית. ומעטים כמותו מורים לאהבת אומנתם. אבל גם לבקורת עצמית.

ישראל גולדברג עומד על הפשטות והבהירות שבאופיו הלך משתבח על המנוח. על שנתנו לכל סתמי ומעורפל ומשתמע לכמה פנים. לפיכך נכבד תמיד חלקו בכל ויפחת. כי הכניס בו מן הבהירות והצלילות שבדעותיו. וגם מן הבטחון הפנימי שפיץ אתו תמיד.

שמואל ליניק מצייין את המנוח כאחד מקבוצת הגדולים שהעמידה לנו תקופת החיה בתחילתה — גדולים בספרות ובחיים. בחינוך וכחנה ציבורית. שכל אחד מהם השפיע עלינו רדנו בשידוד מערכת חינוך.

מ. אדלשטיין מספר ברנש על קשר האהבה שקשרתו במנוח. ומוסר בין השאר את שיחתו האזורנה עמו. בהפרדו ממנו לפנות ערב הוכיר לו מאמד של הסופר השוודי הידוע. אוגוסט סטרינדברג. המתאר את העולם הבא. הצדיקים מבל האומות יושבים בו ומדברים עברית. הוסיף: מה טוב יהא לנו המורים העברים. שם. כעבור שעותים נסתלק.

יודל מרק מתאר את הבפילות שברוחו — מצד אחד יהודי כן הדורות. פרי מסורח שאלף שנים סיפחה וריבה. ומצד שני — כן דורנו. דוד ועונעים ותמורות. אל מצא לוח לא פשר חייו בסגניתח השילוש של יהודי-עולם. אבל המאורעות האחרונים ועזעוהו מחדש. כי קשה היה לו להצדיק את הדין. ודבר זה הדיי ממש את שגתו מעיניו. ומי יודע. אם מצא ברגעו האחרון את הצידוק שביקש כל ימיו.

או בלי מחקר תורת האבות. אביר אחד שקם בדרוגו להלחם נגד נטיה זו. נגד פיור כוחותינו. נגד רחשי הביטול והחב שבין שני מתנות היוצרים. היה חיים נחמן ביאליק. ראש משוררינו. שלמרות עלייתו למרום הפסגה ביצירה ספרותית. לא הסכים להבטל מן התורה. אלא אדרבה. כל ימיו נשאר תלמיד-הב. תנין ישיבה. מוקיר תורה חכמה. חוקר ספרות עמנו.

בביאליק בכשרונותיו. כן היה המנוח ר' אברהם יוסף שטיבל בכשרונותיו. לפי השקפתו של ר' אברהם יוסף שטיבל לא היה שום הבדל בין יצירה ספרותית ויצירה של מחקר. בין שניהם הוקיר. בשניהם תמך וקרבם אחד אל אחד במספמים שהציעם לאור.

התקופה היא מצבת זכרון לנוי לב זה — מצבת זכרון מיחדה במינה. אשר בה משתקפת צורת חייו. ידוע מאמרו של רבותינו וזכרונם לברכה: אין עושים גפשות לצדיקים. דבריהן הן זכרונם. התקופה היא יצירת שטיבל. שבה נתגשמו השקפותיו. תקותיו וכוח יצירתו. מבר העיר החכם האמריקאי אמרסון. שכל מוסד הוא סוף צלו הגדול של אישיות יוצרת. התקופה היא צלו הגדול של ר' אברהם יוסף שטיבל. בדרוגו. שנתיותם מתחמים ומגדילים. התקופה היא כאל סלע כבד בארץ עיפה. בו מצאנו. אנתו שהשתתפו בה. מחסה ומסתוד מן השרב הנורא השורר בדרוגו. וביחד באמריקה — שוב המיישב מקרות חייו ויצירותיו. בהתקופה נעשינו — המשוררים. הסופרים והחוקרים — לאנדה

ביום א' ערב נתיקמה באלם. הרצליה אספת אבל זכרו של קלמן ווייסמאן ע"ה. קהל רב של סופרים ומחנכים וותיקים וטקני ציבור שזוים באו לחלוק כבוד ולזכור של חבר גדול. סופר ומחנך.

פתח את האספה מרכי הלוי. שדיבר בשם ההסתדרות העברית באמריקה. שהמנוח היה אחד ממיסדיה ובמשך שנים שימש מוכירה הפעיל הנאמן. ומאז ועד פטירתו עמד עלייה ונשא בעולו. ימים מספר לפני מותו סח לו לגואם. שהינן שורה של הרצאות בבקיעות התרבות העברית. אבל לא זכינו והגות חייו באמצע נפסקה. הגואם מודיע. כי ההסתדרות העברית החליטה לקבר פרס שתי למצטיינים בלימודי העברית בבתי-הספר החיובניים ובבתי-המדרש למורים ולרבנים. על שם קלמן ווייסמאן יל.

פרופ' צבי שרפסטיין עמד על השפעתו החינוכית הרבה של המנוח בקרב הנוער. על דור מורים שגידל והאציל עליהם מרוח המסירות וההעזה החלוצית. הוא עמד גם על לגלגלי רוחו הנסערים ועל שיבתו למקור המסורת הדתית. בחינה אדם יסודו מעבר וסופו לעבר. קהמשך בדברי הרים על גס את מפעלה של כקצה מחברי הנוער העברי. שהתגובה ללכת לצדפת לעזור בחינוך ילדי ישראל פליטי התודב. והוא מטעים את השפעתו של המנוח בנטיעת רוח כזו כלפיה צעירינו. ד"ר א. מ. דושקין מטעים בצערת רבגסת חסרונן של המנוח בועד החינוך היהודי. הוא הניח אחריו חלל. ואין מי שימלאנו. הוא נחשב בתוכנו לזקן המחנכים. אישיות רבת בינה ונטיחן שספגה לתוכה את כל צורת החינוך העברי ובעיותיו הקשות בארץ זה. ועם זה היתה זו אישיות רעננה. רבת שאיפה ותקוה לעתיד. והיה מבחינה זו כצעיר שבחבורה. הגואם עומד עוד על מרות הגדול שניכרה בו במנוח במידה גלויה יותר במשאר בני-הדם. בשבא לאמריקה לא רצה להכנס לרשות החינוך. בחר ללכת למסגרת יעץ. אבל הוכרח לשוב ולהתמכר בכל נפשו ומאודו. הוא ניסה לבעוט במסורת אבות. אבל הוכרח לשוב בתשובה שלימה לאלהיו. היה כל ימיו מין